

Yılmaz, V. ve Canbazer, C. (2020). Kamu politikalarına davranışsal yaklaşım ve Türkiye'ye yansımaları. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 31(4), 1827-1854.

Derleme

Makale Geliş Tarihi: 29.07.2020
Makale Kabul Tarihi: 14.10.2020

KAMU POLİTİKALARINA DAVRANIŞSAL YAKLAŞIM VE TÜRKİYE'YE YANSIMALARI

A Behavioural Approach to Public Policy and Its Reflections in Turkey

Volkan YILMAZ*

Cemre CANBAZER**

* Doç. Dr., Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Politika Anabilim Dalı, vyilmaz@boun.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-9283-3020

** Araştırmacı, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Politika Forumu Uygulama ve Araştırma Merkezi, cemre.canbazer@boun.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-5403-751X

ÖZET

Bu makale son yıllarda önem kazanarak geniş yelpazede politika alanlarıyla ilişkilendirilen kamu politikalarına davranışsal yaklaşımın kuramsal temellerini ve Türkiye'de politika yapımında alımlanmasını kapsamlı bir alanyazın taraması yoluyla değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Çalışma beş bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde davranışsal iktisat yaklaşımının akademi ve uluslararası politika çevrelerinde edindiği güçlü konum hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde davranışsal kamu politikasının dayandığı davranışsal iktisat yaklaşımının temelleri sunulmuştur. Üçüncü bölümde davranışsal kamu politikaları yaklaşımının esasları açıklanmıştır. Dördüncü bölümde yaklaşımın Türkiye'de kamu politikalarında alımlanmasına ve bu doğrultuda uygulanan politikalara ilişkin eleştirel bir değerlendirme sunulmuştur. Sonuç bölümünde ise davranışsal kamu politikasının Türkiye kamu politikalarına potansiyel katkılarına ilişkin değerlendirmelere yer verilmiştir. Makalede davranışsal kamu politikası yaklaşımının, iktisadi insan varsayımını sarsmaya ve kamu politikalarına girdi sağlayacak kanıt temelinin iyileştirilmesine olanak sağladığı, ancak diğer yandan, bireyleri hedef alan dürtme müdahalelerine aşırı vurgu yapması nedeniyle toplumsal sorunlarla mücadele sorumluluğunun bireyselleşmesi riskini doğurduğu iddia edilmektedir. Makalede davranışsal kamu politikaları yaklaşımının Türkiye'de bürokrasi içinde kendine yer edindiği, emeklilik, tütün kontrolü ve dış ticaret alanlarında somut politikalara girdi sağladığı ve istihdam ile çevre politikalarında kamu sektörü projelerine ilham verdiği ortaya koyulmaktadır. Makale ayrıca, Türkiye'de kamu politikalarında davranışsal yaklaşımın alımlanmasında bu yaklaşımın bireylere yönelik dürtme müdahalelerine yaptığı aşırı vurguya ilişkin herhangi bir eleştirel yaklaşımın geliştirilmemiş olduğuna dikkat çekmektedir.

Anahtar kelimeler: Davranışsal iktisat, davranışsal yaklaşım, davranışsal kamu politikaları yaklaşımı, dürtme, kimildatma

ABSTRACT

This article aims at offering an analysis of the behavioural public policy approach, which has recently gained prominence for a wide range of policy domains, and its reception in Turkish public policies by drawing on a comprehensive literature survey. The article consists of five sections. The introduction presents the prominent place that the approach occupies in academia and international policy circles. The second section presents the foundations of behavioural economics. The third section explains the fundamentals of the behavioural public policy approach. The fourth section critically assesses its reception in Turkish public policies. The article concludes with the discussion of potential contributions that this approach offers for Turkish public policies. The article argues this approach, on the one hand, challenges the homo economicus assumption and calls for an improved evidence base to inform policy. On the other, its overemphasis on the nudge to individuals risks individualizing responsibility to tackle social problems. The article shows that the approach found a place within the Turkish bureaucracy, started to inform pensions, tobacco control and trade policies, and inspired public sector projects in employment and environmental policies. It also suggests that a critical view in its reception in Turkish public policies is still lacking.

Key words: *Behavioural economics, behavioural approach, behavioural approach to public policy, nudge, budge*

GİRİŞ

Davranışsal kamu politikaları yaklaşımının kullanımının küresel ölçekte yaygınlaştığı bir düşünsel bağlamda bu makale, davranışsal iktisadın ilham verdiği kamu politikaları yaklaşımının temellerinin ve bu yaklaşımın Türkiye’de kamu politikalarındaki yansımalarının bir değerlendirmesini sunmayı hedeflemektedir. Bu hedef çerçevesinde, bu makale İngilizce alanyazın taramasına dayanarak davranışsal kamu politikası yaklaşımının temellerini ve bu yaklaşım içinde yer alan farklı bakış açılarını incelemekte ve Türkçe alanyazın ve politika belgeleri taramasından faydalanarak bu yaklaşımın Türkiye’de kamu politikası uygulamalarındaki yansımalarını değerlendirmektedir.

Makalenin ikinci bölümünde, davranışsal iktisat disiplininin ortaya çıkışı ve kuramsal temelleri incelenmiştir. Üçüncü bölümde, davranışsal iktisattan esinlenilerek oluşturulan davranışsal kamu politikaları ve sosyal politika yaklaşımlarının temel özellikleri değerlendirilmiş ve her iki yaklaşımın ortaya çıkardıkları somut uygulamalar tartışılmıştır. Makalenin dördüncü bölümünde davranışsal kamu politikaları yaklaşımının Türkiye’de kamu politikalarına yansımaları incelenmiştir. Makalenin sonuç bölümünde davranışsal kamu politikaları yaklaşımının Türkiye’de kamu politikalarına yansımaları bu yaklaşımın potansiyel katkıları ve beraberinde getirdiği kısıtlar çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Davranışsal iktisat yaklaşımı, son yıllarda, kamu politikalarının oluşturulması ve bu politikaların bilimsel olarak değerlendirilmesinde giderek artan bir kullanım alanına

sahip olmaya başlamıştır. Davranışsal iktisat, iktisat disiplini içerisinde son yıllarda artan popülerliğine ek olarak farklı disiplinlerde de benzer yaklaşımlara ilham vermektedir. Örneğin, son yıllarda, davranışsal iktisat ilkelerinden beslenen davranışsal kamu maliyesi, davranışsal halkla ilişkiler, davranışsal finans ve davranışsal kamu politikası gibi farklı yaklaşım ve araştırma alanları ortaya çıkmıştır.

Günümüzde, dünyada davranışsal kamu politikası alanında çalışan 200 civarında kurum bulunmaktadır (Whitehead vd., 2014). 2008 yılında dünyanın davranışsal alanda çalışmalar yürüten ilk laboratuvarı olan Ideas42, Harvard Üniversitesi bünyesinde kurulmuş ve London School of Economics and Political Science (LSE) ve The Paris Institute of Political Studies (Science Po) gibi akademik merkezler bünyesinde de bu alanda çalışan birimler açılmıştır. Bu çalışmanın odak noktasındaki İngilizce davranışsal kamu politikası alanyazınında davranışsal kamu politikası uygulamalarının önerildiği alanlar arasında şunlar ön plana çıkmaktadır:

- Yoksullukla mücadele (Dünya Bankası, 2015),
- İşsizliğin azaltılması (John, 2018; OECD, 2017; The Behavioural Insights Team, 2018),
- Kişisel birikimlerin artırılması (Dünya Bankası, 2015; Thaler ve Sunstein, 2008) ve sigorta planlarına katılımın artırılması (Thaler ve Sunstein, 2008),
- İşgücü piyasalarında verimliliğin artırılması (Dünya Bankası, 2015; OECD, 2017; The Behavioural Insights Team, 2018),
- Sağlığın teşviki ve iyileştirilmesi (Dünya Bankası, 2015; Thaler ve Sunstein, 2008),
- Eğitime kayıt ve devamın artırılması (Dünya Bankası, 2015; Thaler ve Sunstein, 2008),
- Enerji tasarrufunun artırılması (Dünya Bankası, 2015; OECD, 2017; Thaler ve Sunstein, 2008),
- Çevrenin korunması (OECD, 2017; Thaler ve Sunstein, 2008),
- Kan ve organ bağışının yaygınlaştırılması (Thaler ve Sunstein, 2008),
- Vergi uyumunun artırılması (OECD, 2017).

Bu önerilerin bir bölümü farklı ülkelerde hayata geçirilmiştir. Örneğin, davranışsal içgörüler Avustralya, Birleşik Krallık, Hollanda, Kanada ve Singapur gibi ülkelerde

işgücü piyasası politikalarına uyarlanmıştır (OECD, 2017; The Behavioural Insights Team, 2018). Birleşik Krallık, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Avustralya'da davranışsal içgörüler bazı kamu politikası alanlarında politika yapım süreçlerine eklenmiştir. Almanya, Danimarka, Hollanda ve Singapur gibi ülkeler de davranışsal ilkeleri kamu politikalarına uyarlamak için hükümet düzeyinde çeşitli girişimlerde bulunmuştur (UNDP, 2018). Bir hükümet bünyesinde kurulan ilk birim 2010 yılında Birleşik Krallık'ta başbakanlığa bağlı olarak kurulan Davranışsal İçgörü Takımı'dır (The Behavioural Insights Team, BIT). ABD'de 2015 yılında kurulan Beyaz Saray Davranışsal ve Sosyal Bilimler Takımı (White House Behavioral and Social Sciences Team) ve Avustralya'nın hükümete bağlı Davranış Ekonomisi Ekibi (Behavioural Economics Team of the *Australian Government*) de benzer örnekler arasındadır. Bölgesel ölçekte çalışan birimlere 2014 yılında kurulan Avrupa Dürtme Ağı (The European Nudging Network) örnek gösterilebilir.

Davranışsal kamu politikaları yaklaşımı ayrıca Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler ve Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) gibi uluslararası örgütlerin de gündemlerinde yer almaya başlamıştır. Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı İnovasyon Merkezi davranışsal içgörülerini daha etkili ve verimli biçimde BM programlarına ve operasyonlarına aktarmakla görevli olup davranışsal bilim uzmanlarından oluşan Birleşmiş Milletler Davranışsal İnisiyatifi'ni (The UN Behavioural Initiative/UNBI) kurmuştur (UNDP, 2018; UNEP, 2018). Dünya Bankası da kamu politikası yapımında davranışsal içgörülerin önemini vurgulayan kilit bir aktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Dünya Bankası'nın *Zihin, Toplum ve Davranış (Mind, Society and Behaviour)* (2015) adlı kalkınma raporu Banka'nın alana olan ilgisini örneklemektedir.

Davranışsal İktisat

Alanın öncülerinden Simon (1987), davranışsal iktisadın insan davranışları hakkındaki neoklasik varsayımların deneysel geçerliliğini test etmekle ve bu varsayımların geçersiz buldukları durumda davranışı mümkün olduğunca isabetli bir biçimde tasvir eden deneysel kanunları keşfetmekle ilgilenen bir alan olduğunu belirtmiştir. Oliver (2013: 689) ise davranışsal iktisadın insan karar alma süreçleri hakkındaki kavrayışımızı genişletebilecek ve böylece potansiyel olarak bağlama bağlı ve vaka temelli kamu politikası tasarımının geliştirilmesine olanak tanıyabilecek bir alet kutusu veya sistematik bir davranış desenleri kümesi olarak tanımlamıştır. Kısaca, davranışsal iktisat, insan karar verme süreçlerini neoklasik iktisada kıyasla

daha isabetli bir şekilde anlamaya ve açıklamaya çalışan ve bu bilgi ışığında insan davranışlarını etkin bir biçimde şekillendirmeye olanak sağlayacak müdahaleler geliştirmeyi hedefleyen bir disiplin olarak betimlenmektedir.

Davranışsal iktisat; iktisat, psikoloji, bilişsel bilim ve diğer sosyal bilimlerin kesiştiği bir disiplin olarak son yıllarda yaygın biçimde kullanılan bir yaklaşım haline gelmiştir. 1978, 2002, 2017 ve 2019 yıllarında Nobel Ekonomi Ödülü davranışsal iktisat alanında veya davranışsal iktisat ilkeleriyle güçlendirilmiş çalışmalar gerçekleştiren bilim insanlarına verilmiştir. Bu bilim insanları sırasıyla, Simon, Kahneman, Thaler ile Kremer, Banerjee ve Duflo üçlüsüdür.

1978 yılında ekonomik organizasyonlarda karar verme süreçlerine ilişkin çalışmasıyla Nobel Ekonomi Ödülü'nü alan davranışsal iktisadın öncülerinden Simon (1957)'in ortaya attığı sınırlı rasyonellik (bounded rationality) varsayımına göre, bireyler ancak bir ölçüye kadar rasyonel olabilmektedir. 2002 yılında Nobel Ekonomi Ödülü'ne layık görülen Kahneman ise Tversky ile 1979 yılında ortaya attıkları Beklenti Kuramı'yla (The Prospect Theory) neoklasik iktisatta kabul gören Beklenen Fayda Kuramı'na meydan okumuştur. Belirsizlik ve risk altında karar verme süreçlerini inceleyen Beklenti Kuramı'na göre, insanlar kazançlarda risk almayı sevmezler, ancak kayıp veya zarar söz konusu olduğunda risk alabilmektedirler. 2017 yılında ödülün sahibi olan Thaler ise Sunstein ile birlikte kaleme aldığı *Dürtme: Sağlık, Zenginlik ve Mutlulukla İlgili Kararları Uygulamak (Nudge: Improving Decisions about Health, Wealth, and Happiness)* başlıklı çalışmada insanların karar alma süreçlerinde sıkça rastlanan kısıtları sistematik bir biçimde ortaya koymuş ve davranışsal iktisat bulgularından türetilen birtakım içgörülerin politika yapımına eklenmesine yönelik öneriler geliştirmiştir. 2019 yılı Nobel Ekonomi ödülünü alan Kremer, Banerjee ve Duflo ise kalkınma iktisadı alanında küresel yoksullukla mücadeleye katkı sağlamak amacıyla davranışsal içgörülerle güçlendirilmiş deneysel çalışmalar gerçekleştirmişlerdir.

Davranışsal iktisadın temelleri Adam Smith'in davranışların temelinde fiziksel etmenlerin yanı sıra korku ve öfke gibi duygusal unsurlara da yer verdiği *Ahlaki Duygular Kuramı (A Theory of Moral Sentiments)* (1759) eserine dayandırılrsa da (Ashraf vd., 2005; Oliver, 2013), bu yaklaşımın neoklasik iktisattan ayrışması ancak 2. Dünya Savaşı'nı takip eden Bilişsel Devrim sonrasında gerçekleşmiştir. Davranışsal iktisadın neoklasik iktisat yaklaşımından ayıran en temel fark, neoklasik iktisada hakim olan iktisadi insan (homo economicus) varsayımının sorgulanmaya

başlamasıdır. İktisadî insan varsayımı insanların kendi faydalarını en üst düzeye çıkarmak için hesap yaptıkları ve bu hesaba göre davrandıkları görüşüne dayanırken, davranışsal yaklaşım bunun yerine bireylerin karar verme süreçlerinde birtakım kestirmeler, önyargılar, bilişsel ve duygusal etkenler, bilişsel yanlılıklar ve sistematik hataların etkili olduğunu iddia etmektedir. Karar verme süreçlerinde ana akım iktisadın tekli sistem varsayımının aksine çoklu sistemlerin etkili olduğunun deneye dayalı olarak gösterilmesi de davranışsal yaklaşımı güçlendirmiştir (Thaler ve Sunstein, 2008). Bu yeni düşünceye göre, insan beyninde bulunan birden fazla sistem eş zamanlı olarak işlemekte ve bireyin karar alma süreçlerini etkilemektedir (Thaler ve Sunstein, 2008). Ayrıca insanlar sosyal normlara uyum ve diğerkamalık gibi etkenlerin etkisinde kalarak, karar verme süreçlerinde kendi faydalarını en çoklaştırmaya çalışan türde bir rasyonellikten uzaklaşabilmektedirler. Davranışsal iktisadın neoklasik iktisattan yöntem açısından da ayrıştığı iddia edilebilir. Davranışsal iktisat kanıta dayalı veri üretmeyi hedeflemekte ve çalışmalarında rastgele kontrol deneyleri başta olmak üzere genellikle deneysel yöntemlerden yararlanmaktadır.

Davranışsal iktisat yaklaşımı önemli eleştiriler de almaktadır. Bu eleştiriler yaklaşımın ilham verdiği kamu müdahalelerinin bir toplumda davranış değişikliği yaratmakta tek başına etkin olamayacağı (House of Lords, 2011), bireyleri manipüle etmeye olanak sağlaması (Conly, 2013), yapısal etkenleri ve maddi kaynakların eşitsiz dağılımını göz ardı ederek yalnızca bireysel karar alma süreçlerine odaklanması ve davranışsal iktisat yaklaşımının bireysel özgürlüklerin koruyucusu olma iddiasının sorgulanması (Oliver, 2013; Saint Paul, 2011; Wright ve Ginsburg, 2012) olarak sıralanabilir.

Türkçe alanyazında davranışsal iktisada ilişkin yayınlar İngilizce alanyazındaki eğilime paralel olarak özellikle son on yılda artmıştır. Alanyazında davranışsal iktisat yaklaşımını tanıtan çalışmalar (Aydınolat ve Urhan, 2019; Dumludağ vd., 2018) ve alanyazın değerlendirmeleri (Bulut ve Er, 2018; Can, 2012; Can Kamber, 2018; Eren ve Uysal, 2017; Eser ve Toigonbaeva, 2011; Kanlıoğlu, 2019; Kitapçı, 2017; Yiğit, 2018) ön plandadır. Bu yayınlara ek olarak, davranışsal iktisat yaklaşımı çerçevesinde belirli politika alanlarının yeniden değerlendirilmesinin yapıldığı (Altun, 2018; Balta Peltekoğlu ve Akbayır, 2019; Gelibolu ve Madran, 2013; Seçilmiş ve Didinmez, 2016) ve daha kısıtlı da olsa davranışsal yaklaşımı temel alan araştırmalara dayalı (Aydın ve Ağan, 2016; Kamilçelebi, 2013) yayınlar da mevcuttur.

Davranışsal Kamu Politikası

Özellikle son yıllarda bireysel ve toplumsal refah düzeyini yükseltme amacıyla kamu politikalarını davranışsal iktisat ilkeleriyle bütünleştirme eğilimi ortaya çıkmıştır. Bu süreç içinde davranışsal kamu politikası da ayrı bir disiplin olarak tanınırlık kazanmıştır. Oliver (2019: 917) davranışsal kamu politikasını özel olarak davranışsal iktisat ve daha geniş anlamda davranış bilimi içgörülerinin kamu politikası tasarımına uygulanması olarak tanımlar.

Yaklaşımın öncülerinden Oliver'a göre, davranışsal iktisadın kamu politikası yapım sürecine giderek artan şekilde dahil edilmesinin iki nedeni bulunmaktadır. İlk olarak, 2008 Küresel Finansal Krizi'nin ardından krizin nedenleri arasında finans sektörünün yetersiz düzeyde düzenlenmiş olmasının gösterilmesi, standart iktisadi yaklaşıma alternatif yaklaşımlar aranmaya başlamasına yol açmıştır (2013: 1-2). İkinci nedense liberal zihniyete sahip siyasetçilerin bireyler, kamu veya ticari kuruluşlara yönelik yasakçı uygulamalara başvurmaksızın tüm bu karar alıcı birimlerin kendilerine ve topluma zarar veren davranışlarını değiştirmeye yönelik yollar aramaya başlamış olmasıdır (2013: 2).

Davranışsal iktisat ilkelerinin kamu politikası tasarımında yaygın olarak kullanılmaya başlanmasında en etkili düşünsel gelişmelerden birini 2008 yılında Thaler ve Sunstein'in *Dürtme: Sağlık, Zenginlik ve Mutlulukla İlgili Kararları Uygulamak* adlı kitaplarının yayınlanması oluşturmuştur. Bu kitapta yazarlar davranışsal iktisat ilkelerinin vergi uyumunu artırma, organ bağışında bulunma, fazla kiloların verilmesi yoluyla sağlığın teşviki, enerji tasarrufunda bulunma, geri dönüşüme katkıda bulunma, birikim yapma ve daha iyi finansal kararlar verme gibi konularda politika yapımına ve uygulamasına katkıda bulunabileceğini savunmuşlardır. Thaler ve Sunstein (2008) dürtme müdahalelerini (nudge), bireylerin seçim özgürlüklerini kısıtlamayan ve bu anlamda özgürlükleri koruyucu liberter paternalist (libertarian paternalistic) bir yaklaşımın (Sunstein, 2014) ürünü olarak ortaya atmışlardır. Bu bağlamda yazarlara göre davranışsal iktisat bulgularından türetilen birtakım içgörülerin politika yapımına eklemlenmesi yoluyla karar alma süreçleri bireylerin lehine sonuç verecek şekilde iyileştirilerek ve etkin seçimler teşvik edilerek sosyal fayda arttırılabilir.

Thaler ve Sunstein (2008)'e göre, bireylerin içinde karar verdikleri ve kararlarını kaçınılmaz olarak etkileyen çevre bir tür seçim mimarisi (choice architecture) olarak kavramsallaştırılabilir. Seçim mimarisi kavramı, tercihlerin karar alıcı kişiye farklı

sunuluş biçimlerini nitellemek için kullanılır (Thaler ve Sunstein, 2008). Bu kavram, tercihlerin sunuluş biçiminin kişinin aldığı kararı kaçınılmaz bir biçimde etkilediği varsayımı üzerine inşa edilmiştir. Bireylerin seçim mimarisinin davranışsal ilkeler yardımıyla yeniden tasarlanması, bireylerin özgürlüklerini ve seçeneklerini kısıtlamaksızın onları kendileri için en uygun olacak seçimlere yönlendirebilir ve sosyal çıktıları en iyileştirmeyi sağlayabilir. Seçim mimarisinin bireyin karar alması üzerindeki etkilerini lehe çevirmek için liberter paternalizmin altın kuralı izlenerek yararlı olma ihtimali en yüksek ve zarar verme ihtimali en düşük olan dürtmeler uygulanmalıdır (2008: 72). Seçim mimarı ise bireylerin karar alma süreçlerinin gerçekleştiği bağlamı düzenlemekten sorumlu olan kişi veya otorite olarak tanımlanmaktadır (2008: 3). John politika yapımcıların sosyal açıdan yararlı çıktılar oluşturmak amacıyla bireylerin seçimlerini etkileyebilmeleri yönüyle seçim mimarı olarak tanımlanabileceklerini iddia etmiştir (2018: 58). Thaler ve Sunstein ise liberter yaklaşımlarına paralel olarak daha büyük devlet yerine dürtme politikaları aracılığıyla daha iyi bir yönetişime imkân tanıyan özgürlükçü bir devlet anlayışını savunmaktadır (2008: 14).

Dürtme, bireylerin seçim mimarilerini hiçbir seçeneği yasaklamadan ve ekonomik teşvik yapılarını etkilemeden değiştiren ve bu şekilde insan davranışlarına tahmin edilebilir bir biçimde yön veren müdahaleler olarak tanımlanabilir (Thaler ve Sunstein, 2008: 6). Dürtme müdahalesinin amacı bireylerin daha iyi kararları daha kolay bir şekilde almaları için bireylere yardımcı olmaktır (2008: 22). Bir müdahalenin dürtme sayılabilmesi için yönlendirilen seçenekten kaçınmanın kolay ve düşük maliyetli olması gerekir, dürtmeler zorlama içermez (Thaler ve Sunstein, 2008: 6). Örneğin, Thaler ve Sunstein market ve kantinlerde sebze ve meyvelerin göz hizasına yerleştirilmesinin dürtme sayılacağını, ancak sağlıksız sayılan yiyeceklerin kantinde satışının yasaklanmasının dürtme sayılmayacağını belirtmiştir (2008: 6).

Seçim mimarisine nazik bir müdahale olarak kavramsallaştırılan dürtmeyi daha iyi açıklayabilmek için öncelikle Tversky ve Kahneman'ın geliştirdiği Sistem I ve Sistem II düşünce yollarının ele alınması yararlı olacaktır. Sistem I otomatik düşünce sistemini ifade ederken ve Sistem II reflektif düşünce yoluna verilen addır (Thaler ve Sunstein, 2008: 20). Sistem I kontrol edilmeyen, çaba gerektirmeyen, çağrışımsal, hızlı ve bilinçsiz düşünce yoludur (Thaler ve Sunstein, 2008: 20). Öte yandan, Sistem II kontrol edilen, çaba gerektiren, yavaş, öz farkındalık içeren, çıkarımsal ve kuralları izleyen düşünce yoludur (Thaler ve Sunstein, 2008: 20). Thaler ve Sunstein'e göre,

insanların başlarını derde sokmaksızın Sistem I'e bel bağlayabilmeleri sağlanabilirse hayatları daha kolay, daha iyi ve daha uzun hale gelebilecektir (2008: 22).

Thaler ve Sunstein'e göre, bireyler karar alma süreçlerinde çoğu zaman demirleme (anchoring), ulaşılabilirlik (availability), temsiliyet (representativeness), iyimserlik ve kendine aşırı güven (optimisim and over confidence), kayıp karşıtlığı (loss aversion), mevcut durum önyargısı (status quo bias), çerçeveleme (framing), tutku (temptation), zihinsel muhasebe (mental accounting), başkalarının yaptığını yapma (doing what others do), spot ışığı etkisi (the spotlight effect) ve ön-hazırlama (priming) gibi bilişsel mekanizmaların etkisinde kalmaktadırlar (2008: 20-69). Uygun olmayan kararlara neden olan bu mekanizmalar aşağıdaki gibi tanımlanmıştır:

- Demirleme, karar alma sürecinde bir noktanın referans alınarak buna uygun olduğuna inanılan şekilde ayarlama yapılmasıdır (Thaler ve Sunstein, 2008: 23).
- Ulaşılabilirlik, akla daha çabuk gelen veya daha belirgin olan seçeneğe eğilimi ifade eder (Thaler ve Sunstein, 2003: 25).
- Temsiliyet, bireylerin karar alırken olayın olma olasılığını olayın daha genel bir kalıbı temsil etme gücüne göre değerlendirme eğilimidir (Thaler ve Sunstein, 2008: 26).
- İyimserlik ve kendine aşırı güven, bireysel risk alma davranışını temelsiz bir şekilde arttıran eğilimlerdir (Thaler ve Sunstein, 2008: 31-32).
- Kayıp karşıtlığı, mevcut edinimleri elde tutmaya yönelik güçlü bir arzuya işaret eder (Thaler ve Sunstein, 2008: 34).
- Mevcut durum önyargısı, insanların var olan durumu koruma eğilimlerini ifade eder (Thaler ve Sunstein, 2008: 34). Bu çerçevede insanların varsayılan seçenekleri (default options) koruma yönelimi de karar alma süreçlerinde etkili olmaktadır (Thaler ve Sunstein, 2008: 35).
- Çerçeveleme, seçimlerin problemlerin sunulmuş yollarına bağlı olarak oluşturulduğunu ifade eder (Thaler ve Sunstein, 2008: 36). Thaler ve Sunstein'e göre, çerçevelemenin etkili olması insanların bir ölçüde düşünmeden karar verme eğiliminde olmalarıyla ilişkilidir (2008: 37).
- Tutku, öz kontrol sorunlarına yol açarak ve ileri görüşlülüğü zedeleyerek karar verme süreçlerini etkilemektedir (Thaler ve Sunstein, 2008: 42).
- Zihinsel muhasebe, bireylerin ve hane halklarının bütçelerini değerlendirirken ve düzenlerken yararlandıkları bilişsel sistemi ifade eder (Thaler ve Sunstein, 2008: 50). Zihinsel muhasebenin kamu politikası açısından önemi birikimlerin teşviki ve harcamaların yönetilmesine etki edebilecek olmasından kaynaklanmaktadır (Thaler ve Sunstein, 2008: 52).
- Başkalarının yaptığını yapma, sosyal etkinin en etkili dürtme yollarından biri olmasına dayanır (Thaler ve Sunstein, 2008: 54). Thaler ve Sunstein'e göre, bu etki iki yol aracılığıyla gerçekleşir: bilgi ve akran baskısı (2008: 54).

- Spot ışığı etkisi insanların başka insanların onların ne yaptığını yakından takip ettiğini düşünmeleri nedeniyle sosyal normlara uymaya yönelik çaba göstermelerini ifade eder (Thaler ve Sunstein, 2008: 60).
- Ön-hazırlama ise Sistem I'nin çalışmasıyla ilişkili şekilde, bariz olmayan etkilerin ön-hazırlama yoluyla belli bir bilginin akla gelmesini kolaylaştırması ve çağrıştırmaları olarak tanımlanmıştır (Thaler ve Sunstein, 2008: 69).

Davranışsal kamu politikası yaklaşımına göre, bu gibi mekanizmalar sonucu oluşan yanlışlıklar özellikle sağlık, eğitim, emeklilik gibi alanlarda bireysel ve toplumsal refahı olumsuz yönde etkileyen süreçlere katkıda bulunmaktadır (John, 2018). Halbuki Thaler ve Sunstein'e (2008) göre, davranışsal iktisat ilkelerinin ve özellikle dürtme müdahalelerinin politika tasarımlarına dahil edilmesi bu gibi durumların üstesinden gelmesine yardımcı olabilir. Bu anlamda Sunstein'e (2014) göre, en önemli 10 dürtme uygulaması şunlardır: Basitleştirme, varsayılan kuralları düzenleme, toplumsal normların kullanımı, kolaylaştırma, kamuoyunu bilgilendirme, uyarılar, ön taahhüt stratejileri, hatırlatıcılar, uygulama niyetlerini ortaya çıkarma ve insanları geçmiş seçimleri ve sonuçlarıyla ilgili bilgilendirmektir. Davranışsal İlgörü Takımı İcra Kurulu Başkanı Halpern'a göre, dürtme müdahalesinin temeli teşvik edilmek istenen davranışı kolaylaştırmaktır (2015: 72). Bir davranışın cesaretlendirilebilmesi için davranışın kolay (easy), dikkat çekici (attractive), sosyal (social) ve vakitli (timely) duruma getirilmesi gerekir (2015: 59). Halpern mizah, eğlence ve merakın, dürtmenin ve sosyal değişimin unutulmuş neferleri olduğunu da belirtmiştir (2015: 91).

Yukarıda sayılan nitelikleriyle dürtme müdahaleleri, yasaklama ve ekonomik teşvik yapılarının değiştirilmesi gibi diğer kamu müdahalelerine bir alternatif olarak sunulmaktadır. Bu alternatifin bireylerin piyasa ortamında özgür tercih yapmaları idealinin olabildiğince korunması ve bu amaçla daha kısıtlayıcı kamu müdahalelerinden korunmaları amacıyla kurgulandığı görülmektedir. Bu yönüyle dürtme müdahaleleri belirli koşullar sağlandığında ve bazı konulardaki bireysel kararlar söz konusu olduğunda olumlu sonuçlar verebilir. Örneğin, gıda tercihlerinde bireylerin zaman zaman sağlığa zararlı olduğunu bilmelerine rağmen bazı gıdaları tercih etmeleri piyasa toplumlarında bir bireysel özgürlük konusudur. Dürtme müdahaleleri bireylerin bu tür gıdalara erişimlerinin tümüyle yasaklanması ya da bu tür gıdaların lüks tüketime dönüştürülmesi yerine, bireylerin yaygın olarak sağlıklı gıda tercihleri yapmalarının kolaylaştırılması yolunu önermektedir. Bu yöntem yetişkin ve sağlıklı gıda tercihi yapma konusunda yeterli alım gücüne sahip kişiler bakımından olumlu sonuçlar doğurabilir. Ancak verdiği kararların sonuçlarına ilişkin yeterli bilgiye

sahip olmayan ve okul kantinlerinde sağlıksız gıdalarla karşı karşıya olan çocuklar veya sağlıklı gıda tercihleri yapabilecek alım gücüne sahip olmayan kişiler bakımından dürtme müdahalelerinin istenir bireysel ve toplumsal sonuçlara ulaşmada yetersiz kalacağı kanısındayız.

Davranışsal kamu politikası alanyazınında dürtme müdahalelerine alternatif olarak önerilen farklı müdahalelerin mevcudiyetinden söz edilebilir. Örneğin John vd. (2011) insanların politika yapımına müzakere süreçleri aracılığıyla dahil edildiği müdahalelerin tasarlanmasını önermiştir. Çünkü John vd.'ne göre, çeşitli yanlılıklara yol açabilen sınırlı bilişsel kabiliyetlerin mevcudiyeti, seçim mimarları olarak düşünülen politika yapıcılar için de geçerlidir. John'a göre, bu sorunun çözümüne vatandaşların karar verme süreçlerine daha etkin şekilde dahil olması katkıda bulunabilir (2018: 17). Bu açıdan bakıldığında, vatandaşlar da davranışsal bilim ilkelerinden yararlanarak politika yapıcıları kendileri için en uygun seçeneklere yönlendirebilir (John, 2018: 18).

Oliver (2019) dürtme müdahalelerine alternatif bir davranışsal kamu politikası aracı olarak kımıldatmayı (budge) önermiştir. Kımıldatma, davranışsal iktisat bulgularının hükümetler tarafından sosyal faydayla çelişen özel sektör faaliyetlerinin doğrudan düzenlenmesi amacıyla kullanılması olarak tanımlanabilir (Oliver, 2013). Oliver'a göre, hükümetlerin en önemli rolü piyasaların düzenlenmesidir (2013: 4). Bu çerçevede, kamu sektörü zararlı özel sektör faaliyetlerini düzenlemek amacıyla davranışsal iktisat ilkelerinden yararlanmalıdır (Oliver, 2013). Oliver, dürtme ve kımıldatma kavramlarının farklılıklarını iki kavramı zıtlıştırarak şu şekilde ifade eder: Dürtme içsellikleri hedeflerken, yani bireylerin kendi faydalarını nasıl en çoklaştırabileceğiyle ilgilenirken; kımıldatma dışsallıkları hedef almaktadır. Dürtme bireysel özgürlüğü öncelerken, kımıldatma sosyal fayda için düzenlemeyi ön plana alır (2019: 922). Tablo 1'de verilen örneklerde görülebileceği gibi, dürtme müdahaleleri kaçınmanın kolay olduğu yumuşak değişiklikler önerirken, kımıldatma uygulamaları yasaklama ve zorunlu hale getirme gibi daha sert müdahaleleri öngörebilmektedir.

Tablo 1. Dürtme ve Kımıldatma Araçlarının Dünya ve Türkiye Örnekleri Temelinde Karşılaştırılması

Araç ve öncüleri	Yöntem	Uluslararası örnek uygulama	Davranışsal öge(ler)	Türkiye'den örnek uygulama	Davranışsal öge(ler)
Dürtme (Nudge)	Thaler ve Sunstein	Bireysel seçim mimarisinin düzenlenmesi	“Yarın Daha Çok Biriktir (Save More Tomorrow)” Programı ilk kez 1998’de ABD’de özel bir şirkette uygulanan, çalışanların otomatik olarak dahil edildiği ve maaş artışlarıyla birlikte birikim oranının otomatik olarak arttırıldığı bir birikimi özendirme programdır.	Birikim programına katılım ve artan birikim oranı varsayılan seçenek durumuna getirilerek mevcut durum önyargısı, atalet ve erteleme unsurları sayesinde sistemde kalmanın sağlanması ve kişisel birikimin arttırılması hedeflenmiştir.	Bireysel emeklilik sistemine katılım çıkma seçeneği korunarak otomatik hale getirilmiştir. Bireysel emeklilik planına katılımın varsayılan seçenek durumuna getirilmesiyle mevcut durum önyargısı, atalet ve erteleme unsurları sayesinde sistemde kalmanın özendirilerek kişisel birikimin arttırılması hedeflenmiştir.
Kımıldatma (Budget)	Oliver	Piyasanın düzenlenmesi	İngiltere Sağlık Bakanlığı çok yağlı ve şekerli yiyeceklerin süpermarket kasalarının yakınlarında satışını yasaklamayı önermiştir.	Ürünlerin satış koşullarına getirilen düzenleme ile ürünlerin göze çarpma ve ulaşılabilirlik özelliklerinin kısıtlanması yoluyla sağlığa zararlı ürünlerin tüketimlerinin azaltılması hedeflenmiştir.	Ürünlerin piyasaya sunum koşullarına getirilen değişikliklerle sağlık uyarısı ulaşılabilir hale getirilmiş ve tek tip paketleme ve etiketleme ile ürünlerin tüketiminin azaltılması amaçlanmıştır.

Davranışsal kamu politikaları yaklaşımının ve yukarıda açıklanan iki farklı aracının farklı kamu politikası alanlarına uygulandığında farklı anlamlar kazandığını söylemek mümkündür. Örnek olarak yoksullukla mücadele alanında, davranışsal kamu politikası yazınına yoksulların ve varsılların birbirinden farklı zihinsel süreçlere sahip olduğu yaklaşımının (Dünya Bankası, 2015; Mullainathan ve Shafir, 2013) ve yoksulluğu bireyler için uygun kararları verme olanağı vermeyen bir bağlam olarak değerlendirme eğiliminin (Dünya Bankası, 2015; John, 2018; Mullainathan ve Shafir,

2013) hâkim olduğunu görülmektedir. Dünya Bankası (2015)'na göre, yoksulluk yalnızca paranın az olması durumu olarak değil, aynı zamanda bireylerin üzerinde bilişsel bir yük ve onların zihinsel ve sosyal kaynaklarını kısıtlayan bir bağlam olarak ele alınmalıdır. Yoksulluğun bilişsel, psikolojik ve sosyal engeller oluşturması yoksul kişilerin yoksul olmayanlara kıyasla otomatik karar alma süreçlerine daha fazla bel bağlamalarını zorunlu hale getirebilir (Dünya Bankası, 2015: 13). Yoksul ve varlıklı bireylerin farklı zihinsel süreçlere sahip olduğu iddiası deneylerle de desteklenmeye çalışılmıştır. Örneğin Dünya Bankası, çiftçilerin yönetici işlevler ve akışkan zekayı ölçen bilişsel testlerdeki sonuçlarının hasat öncesi ve sonrasında yaklaşık 10 zeka katsayısı (intelligence quotient, IQ) puanı fark etmesini bu yaklaşımın geçerliliğine kanıt olarak göstermektedir (2015: 83). Dünya Bankası'na göre, yoksulluk bağlamı bireysel karar verme sürecini çeşitli şekillerde etkilemektedir. Yoksulluk, insanların yarını göz ardı edip, bugüne odaklanmalarına neden olmakta ve insanların fırsatları görmelerini zorlaştıran verimsiz çerçeveler yaratmaktadır (2015: 81). Böylece, yoksulluk bağlamı bireylerin fazla borçlanma, az tasarruf yapma, sağlık ve eğitime yatırım yapmama, kendilerine destek sağlamak için tasarlanmış politika ve programları göz ardı etme gibi yoksulluk durumlarını daha da derinleştirecek hatalı kararlar almalarına yol açabilmektedir (Dünya Bankası, 2015: 80-81).

Benzer şekilde, *Kıtlık: Neden Çok Az Şeye Sahip Olmak Çok Şey İfade Eder?* (*Scarcity: Why Having Too Little Means So Much*) kitabının yazarları Mullainathan ve Shafir (2013)'e göre, küresel yoksulluk, en sık görülen kıtlık biçimidir. Araştırmacılara göre, kıtlık durumu zihinsel kaynakları tüketerek bireyleri daha az kavrayışlı, daha az ileriye düşünen ve daha az kontrollü hale getirerek (2013: 17) bilişsel işlevleri zedelemektedir (2013: 59). Bu anlamda yoksulluk insanların düşünme, karar alma ve davranış süreçlerini etkileyen bir kıtlık durumudur (2013: 11, 16). Yazarlara göre, kıtlık durumu bireylerin şimdiki zaman üzerinde yoğunlaşmasına neden olarak borç alma gibi kıtlığı daha da arttıracak davranışlara yol açar (2013: 102, 114). Yazarlar ABD'deki yüksek faizli maaş günü kredisi uygulamasının yaygın kullanımını bu duruma örnek olarak göstermişlerdir (2013: 98).

Davranışsal kamu politikaları yazınında yoksulluğu bireyler üzerinde bilişsel yük dayatan bir bağlam olarak değerlendiren bir başka araştırmacı da John (2018: 33)'dur. John (2018: 33-34) epigenetik kavramına başvurarak gebelik ve erken çocukluk süreçlerinde deneyimlenen yoksulluğun yetişkinlikteki yaşam başarısı ve gelir durumunu etkilediğini iddia etmiştir. John'a göre, gebelik döneminde yetersiz beslenme gibi çevresel kaynaklı etmenler anne stresini arttırabilir ve bu durum bebek

üzerinde bebeğin ileride yoksul olmasına neden olabilecek güçte etki yapabilir (2018: 33). Bu durumda yoksulluğun etkileri biyolojikleşerek kuşaktan kuşağa aktarılabilir (John, 2018: 34).

Özellikle Thaler ve Sunstein'in bakış açısını esas alan ana akım davranışsal kamu politikaları yaklaşımı, toplumsal sorunların çözümünde kamu müdahalelerini bireysel seçimlerin iyileştirilmesine yönelik bir biçimde ve bu müdahaleleri bireysel özgürlüklerin korunması çerçevesinde tarif etmeye meyillidir. Her ne kadar bireysel seçimlerin iyileştirilmesine yönelik kamu destekleri bazı alanlarda bireyleri daha iyi seçimler yapmaya yönlendirebilecekse de yoksulluk gibi toplumsal nitelikte bir sorunla mücadelede kamunun yalnızca yoksul kişilerin doğru seçimler yapabilmelerini kolaylaştırıcı bir rol üstlenmesinin sorunla etkin bir mücadele sayılamayacağı kanaatindeyiz. Bu noktada, yine davranışsal kamu politikası yaklaşımının bir ürünü olan seçim mimarisi kavramı önem kazanmaktadır. Kamunun öncelikle yoksulların içinde seçim yapabilecekleri bir bağlam oluşturma sorumluluğu bulunmaktadır. Bu bağlamı oluşturabilmek ise ancak yoksulluğun kronikleşmesini ve kuşaklar arası aktarımını engelleyecek kamucu eğitim, sağlık ve barınma politikaları, kapsamlı sosyal hizmet politikaları ve insana yakışır işlerin artmasını sağlayan istihdam ve ücret politikalarının uygulanmasıyla mümkün olabilir.

Davranışsal kamu politikaları yaklaşımı yakın dönemde Türkçe alanyazında daha fazla yer almaya başlamıştır ve özellikle son yıllarda bu yaklaşımı kullanan yayın sayısında önemli bir artış gözlemlenmektedir. Bu artışa rağmen, bu yaklaşımın kamu politikalarının değerlendirildiği çalışmalar arasında kullanım sıklığı halen kısıtlı görünmektedir. Gelişmekte olan Türkçe alanyazında davranışsal kamu politikası yaklaşımının önerildiği alanlar şu şekildedir:

- Vergi politikalarını iyileştirme (Neyse, 2019; Seçilmiş ve Didinmez, 2016),
- Ticari teşviklerden yararlanma oranını arttırma (Ekonomi Bakanlığı, 2018),
- Enerji tasarrufu sağlama (Altun, 2018; Erdoğan ve Karagöl, 2019),
- Çevrenin korunması (Ara Aksoy, 2018; Ertör Akyazı, 2018),
- Finansal okur-yazarlığı arttırma (Aydınolat, 2019),
- Bireysel tasarrufları arttırma (Özilhan Dönmez vd., 2018) ve bireysel emekliliğe katılımı arttırma (Altun, 2017; Altun, 2018; Demirhan, 2018; Küçükşenel ve Urhan, 2019),
- Trafik kurallarına uyumu arttırma (Erdoğan ve Karagöl, 2019),
- Kan ve organ bağışını arttırma (Erdoğan ve Karagöl, 2019; Küçükşenel ve Urhan, 2019; Öncü vd., 2020; Uğur, 2018)

- Beslenme ve egzersiz alışkanlıklarını geliştirme yoluyla sağlığı iyileştirilme (Erdoğan ve Karagöl, 2019)
- Kredi kartı kullanımını akılcılaştırılma (Aydınolat, 2019; Özilhan Dönmez vd., 2018)
- Sağlık kuruluşu randevularının önceden hatırlatılarak randevu uyumunu ve sistemden faydalanmayı artırma (Bucak vd., 2019; Özdemir, 2019),
- Doğal afet sigortalarına katılımı artırma (Altun, 2018),
- Telekomünikasyon hizmetlerinde doğru tarifenin seçilmesini sağlama (Köksal, 2019).

Davranışsal kamu politikası yaklaşımı Türkçe alanyazında neredeyse tümüyle bireyi hedef alan dürtme müdahaleleri şeklinde karşılık bulmuştur. Halbuki daha önce Oliver'ın yaklaşımına göndermeyle ifade edildiği üzere, davranışsal kamu politikası yaklaşımının kamu otoritelerine piyasaları sosyal fayda gütme amacıyla daha etkin bir biçimde düzenleme olanağı sağlayabilmesine yönelik önerdiği politika araçları da mevcuttur. Ancak kamunun piyasa düzenlemesi alanındaki rolünü güçlendirmeye yarayabilecek davranışsal kamu politikaları yaklaşımı Türkçe alanyazında henüz karşılık bulmamış görünmektedir.

Davranışsal Kamu Politikası Yaklaşımının Türkiye'ye Yansımaları

Davranışsal kamu politikası yaklaşımının Türkiye'de kamu politikalarına yansımaları son yıllarda görünür hale gelmiştir. 2015 yılında Orta Doğu Teknik Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi bünyesinde kurulmuş olan Davranışsal ve Deneysel Laboratuvar Türkiye'de akademik düzeyde davranışsal araştırmalar gerçekleştiren kurumların başında gelmektedir. Ayrıca, Ipsos ve Nudge Network gibi özel sektör kuruluşlarının da davranışsal kamu politikaları yaklaşımını gündemlerine taşıdıkları görülmektedir. Türkiye'de davranışsal içgörülerle zenginleştirilmiş kamu politikası yapımının kazandığı ivme, kanıta dayalı politika geliştirme geleneği zayıf bir ülke için önemli bir fırsat olarak görülebilir. Örneğin Avrupa Birliği 2016 ve 2019 Türkiye Raporlarında ülkemizde kanıt temelli politika oluşturma ve uygulama alanında eksiklik bulunduğu işaret etmiştir (Avrupa Komisyonu, 2016: 21; Avrupa Komisyonu, 2019: 100).

Davranışsal kamu politikası yaklaşımı 2017'den itibaren Türkiye'de bürokrasi içinde kendine yer bulmaya başlamıştır. Birleşik Krallık ve ABD gibi ülkelerden farklı olarak Türkiye'de davranışsal alanda kamu politikası üreten birim, başbakanlık veya cumhurbaşkanlığı düzeyinde değil, bir bakanlık bünyesinde kurulmuştur. İlgili birimin kuruluş sürecini 2017 yılında Ekonomi Bakanlığı'nda Ernst & Young ve Birleşik Krallık Ankara Büyükelçiliği'nin destekleriyle gerçekleştirilen "Türkiye'de Ekonomik

Reformların Güçlendirilmesi: Davranışsal Tekniklerin Kamu Politikası Yapım Süreçlerine Entegrasyonu” projesiyle başlatmak mümkündür (Ekonomi Bakanlığı, 2018: 165). Türkiye’de davranışsal içgörüler üzerinde çalışan ilk kamu birimi olan Davranışsal Aksiyon Takımı (Nudge Turkey, DAT) 2017 yılında zamanın Ekonomi Bakanlığı’nın İhracat Genel Müdürlüğü bünyesinde kurulmuştur. DAT davranışsal içgörülerle zenginleştirilmiş düşük maliyetli müdahale ve kanıt odaklı politika alanının açılmasına öncülük etmeyi amaçlamaktadır. Birimin Ekonomi Bakanlığı’na bağlı olduğu dönemde *Senin Kararın! (mı?): Kamu Politikası Tasarımında Davranışsal Yaklaşım* (2018) adlı bir yayın çıkarılmıştır. Bu yayının diğer kamu kurumları için de yol gösterici nitelikte olmasının umulduğu belirtilmiştir (Ekonomi Bakanlığı, 2018: 9).

2018’de Ekonomi Bakanlığı’nın kaldırılmasıyla, birim Ticaret Bakanlığı İhracat Genel Müdürlüğüne bağlı Davranışsal Kamu Politikaları ve Yeni Nesil Teknolojiler Daire Başkanlığına devredilmiştir. Başkanlığın kuruluş amacı ihracat politikalarının davranışsal iktisat ilkeleri ve yeni nesil teknolojiler aracılığıyla geliştirilmesi olarak ifade edilmiştir (Ticaret Bakanlığı, 2018: 33). Birimin bağlı bulunduğu bakanlığın değişimiyle paralel olarak davranışsal kamu politika yaklaşımının uygulama alanının öncelikli olarak dış ticaret olarak belirlendiği görülmektedir. Fakat bu öncelikli alanın ötesinde, Ticaret Bakanlığı tarafından 2019 yılında 1. Ulusal Davranışsal Kamu Politikaları Konferansı gerçekleştirilerek diğer kamu kurumlarına davranışsal kamu politikası uygulamaları hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca, Sağlık Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı’nda Davranışsal Kamu Politikaları Tanıtım Toplantısı gerçekleştirilmiştir (Sağlık Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, 2020).

Ekonomi Bakanlığı yayınında Türkiye’de davranışsal ilkelerden yararlanılabilecek potansiyel 12 müdahale alanından bahsedilmiş ve bu alanlar iki gruba ayrılmıştır: davranışsal yöntemlerle müdahale edilebilecek politika alanları ve bakanlık günlük operasyonlarındaki davranışsal müdahale alanları (2018: 167). İlk grupta daha çok ülkenin dış ticaret ve özellikle ihracat performansını arttırmaya yönelik öneriler öne çıkarken ikinci grupta bakanlığın kurum içi işleyişini iyileştirmeye yönelik müdahaleler yer almaktadır. İhracatı artırma amacıyla Ekonomi Bakanlığı tarafından gerçekleştirilen rastgele kontrol deneylerinin ilki bakanlığın ihracata yönelik devlet destekleri hakkında farkındalık yaratılmasını, ikincisiye başvuru sürecinde firmaların belge tamamlama sürelerinin kısaltılmasını amaçlamaktadır. DAT ekibinden Torunoğlu vd. birinci deneyin sonuçlarını açıklayarak davranışsal ilkelerin benimsenmesinin benimsenmemesine göre olumlu sonuç verdiğini belirtmiştir (2019: 213-14).

Ticaret Bakanlığı tarafından ihracat desteklerinin basit bir dille anlatıldığı “www.kolaydestek.gov.tr” isimli bir internet sitesi kurularak, ihracatçı firmaların sunulan desteklerden yararlanma oranının artırılması hedeflenmiştir (Ticaret Bakanlığı, 2018). Dünya Bankası ile küçük ve orta büyüklükteki işletme (KOBİ)’lerin e-ihracatlarını artırma amacını taşıyan bir proje hayata geçirilmiştir (Torunoğlu vd., 2019: 214). Hayata geçirilmesi planlanan projeler arasında Akıllı İhracat Platformu’nun kurulması gibi dış ticaret odaklı projelerin adı geçmektedir (Ekonomi Bakanlığı, 2018). OECD, Türkiye’de KOBİ’lerin ihracatını teşvik etmek için kendilerine tahsis edilmiş pek çok destek programı bulunduğu halde, KOBİ’ler arasında farkındalık düzeyinin düşük olması ve uygunluk kriterleri hakkında kafa karışıklıkları bulunması nedeniyle programlara başvuru düzeyinin düşük kaldığını belirtmiş ve Türkiye’nin bu amaçla 2017 yılında geliştirdiği projeye davranışsal iktisadın politika mekanizmalarına uyarlandığı tasarımlar benimsemesini bu algısal sorunun ortadan kaldırılmasına yönelik önemli bir adım olarak değerlendirmiştir (2019: 949).

Gerçekleştirdiğimiz tarama çalışması davranışsal kamu politikaları yaklaşımının Türkiye’de kamu politikalarına yansımalarının dış ticaret alanıyla sınırlı olmadığını göstermektedir. Türkiye’de son yıllarda davranışsal içgörülerin kamu politikası yapımı üzerindeki etkisi özellikle bireysel emeklilik sisteminin (BES) otomatik katımlı hale getirilmesi örneğinde göze çarpmaktadır. Türkiye’de BES’in yasal zeminini oluşturan 2001 tarihli Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu’nda 2016 yılında gerçekleştirilen değişiklikle 45 yaşını doldurmamış tüm çalışanların işverenleri tarafından otomatik olarak bir bireysel emeklilik planına dahil edilmesi zorunlu hale getirilmiştir (Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, 2016). BES’e dahil edilen çalışanlar, plana dahil edildikleri bilgisini edinmelerini izleyen iki ay içinde herhangi bir kayba uğramaksızın sistemden çıkabilmektedir. Otomatik katılım sistemi (OKS) ile BES’e katılımın varsayılan seçenek olarak kurgulandığı bu yeni seçim mimarisinde, bireylerin katılım için herhangi bir çaba harcamaları gerekmezken sistemden çıkabilmeleri için bir başvuru yapmaları gerekir. BES’ten çıkmak için başvuru gerekmesinin, bireylerin birikime devam etmelerini sağlayacak bir atalet unsuru oluşturacağı düşünülmektedir (Meral ve Arıcan, 2020: 193). Davranışsal yaklaşıma göre, bireyler yalnızca atalet ve ertelemeden dolayı değil, ayrıca varsayılan seçeneklerin kendileri için en faydalı seçenek olarak tasarlanmış olduğunu düşünmeleri nedeniyle de varsayılan seçeneklere uyarlar ve böylece, değiştirme olanağına sahip olsalar da bireylerin çoğu varsayılan seçenekte kalır (Sunstein, 2016). Bu uygulamayla 2018 yılı Nisan ayı

itibarıyla sisteme dahil edilen 7,5 milyon çalışanın 3,9 milyonun sistemde kaldığı görülmüştür (Ekonomi Bakanlığı, 2018: 128). Sistemde kalan çalışan sayısı her ne kadar yüksek olmuşsa da, sistemden çıkışlar politika yapıcıların beklentilerinin çok üzerine çıkmıştır.

Ekonomi Bakanlığı (2018: 128), OKS'yi davranışsal iktisat prensiplerinin toplum üzerinde denenmiş ve olumlu sonuçlanmış bir kamu politikası örneği olarak değerlendirirken Gülmez (2019), OKS'ye rağmen BES'ten çıkış oranlarının yüksek seyretmesinden hareketle, BES'in hedef kitlesine giren 18 ve 30 yaşları arasında çalışan 29 gençle gerçekleştirdiği niteliksel araştırmada davranışsal kamu politikaları yaklaşımının bu gençlerin seçim mimarisini kavramakta yetersiz kaldığını göstermiştir. Gülmez seçim mimarisinin kişilerin hayattan beklentileri, belirli bir dönemde yaptıkları ihtiyaç önceliklendirmeleri ve gelir durumlarına göre değişiklik gösterdiğine dikkat çekmiştir. Bir diğer çalışmada ise Aslan (2020) OKS'ye dayalı BES'te katılımcılar arasında standart fonda kalmanın yaygın olduğuna, ancak standart fonda kalan katılımcıların enflasyonun altında bir getiri elde edebildiğine dikkat çekmiştir. Başka bir deyişle Aslan'ın bulgusu, BES'te varsayılan seçeneğin katılımcıların birikim yapmalarını sağlamasına rağmen yine aynı seçeneğin birikimlerinin getirisinin enflasyon nedeniyle kısıtlı kalmasına neden olduğuna işaret etmektedir.

Davranışsal yaklaşımın uygulandığı alanlardan bir diğeri ise tütün ürünlerinin piyasaya sunum, etiketlenme ve satış koşullarına getirilen değişikliklerdir. 2008'de yapılan değişiklikle sigara paketlerinin üzerinde sigaranın sağlığa zararı ve bağımlılık yapıcılığı hakkında uyarı yazısı bulundurma zorunluluğu getirilmiştir (Tütün Mamullerinin Zararlarından Korumaya Yönelik Üretim Şekline, Etiketlenmesine ve Denetlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik, 2005). 2012'de ise sigara paketleri ve nargile şişelerinin üzerine ürünlerin zararlarını belirten resimli ve yazılı uyarılar konulması zorunlu kılınmıştır (Tütün Ürünlerinin Zararlarının Önlenmesi ve Kontrolü Hakkında Kanun, 1996). Böylece, tütün ürünlerinin insan sağlığı üzerindeki olası zararları hakkındaki bilginin tüketiciler için daha kolay ulaşılabilir hale gelmesi hedeflenmiştir. Ayrıca, ürünleri çekici hale getireceği düşünülen metin, isim, marka, resim, işaret ve renk gibi özelliklerin paketler üzerinde kullanılması yasaklanmıştır. 2018'de sigara paketlerinin düz ve tek renk olarak tasarlanması ve markaların yazım şeklinin, yazı karakterinin, boyutunun ve paketteki konumunun standartlaştırılması zorunlu hale getirilmiştir (Tütün Ürünlerinin Zararlarının Önlenmesi ve Kontrolü Hakkında Kanun, 1996). 2019'da ise paketlerin üzerinde

bulunması gereken resimli sağlık uyarılarının boyutu arttırılmış ve paket üzerinde Alo 171 Sigarayı Bırakma Danışma Hattı'na ilişkin bilgi sunma zorunluluğu getirilmiştir. Ayrıca, paketler üzerinde ürünün içerdiği nikotin, zifir veya karbon monoksit emisyonlarıyla ilgili bilgi verilmesi de yasaklanmıştır (Tütün Mamullerinin Üretim Şekline, Etiketlenmesine ve Denetlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik, 2019). Bu yasağın ulaşılabilirlik önyargısını hedefleyerek ürünler arasında daha az zararlı olduğu sanılan seçeneğin tercih edilmesini engellemeye yönelik bir uygulama olduğu görülmektedir. Türkiye'de son yıllarda tütün ürünlerinin etiketlenme koşullarında gerçekleştirilen davranışsal düzenlemelerin temelde özel sektörü hedefleyerek ürünlerin piyasaya sunum koşullarındaki düzenlemelere dayanması yönüyle Oliver (2013)'in kımıldatma kavramıyla örtüştüğü iddia edilebilir.

Davranışsal yaklaşım çevre kirliliğiyle mücadelede ve çevrenin korunmasında da kullanılmaya başlanmıştır. Türkiye'de çevre kirliliğini önlemek amacıyla 10 Aralık 2018 itibarıyla plastik poşetlerin satış noktalarında ücret karşılığı satılma kararı yürürlüğe girmiş ve taban ücret 25 kuruş olarak belirlenmiştir (Çevre Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, 2018). Karar Halpern'in küçük teşvik veya "vergi"lerin tüketiciler arasında anlamlı davranış değişikliklerine yol açabileceği savıyla (2015: 29) örtüşen bir varsayım üzerine kuruludur. Ayrıca, Nevşehir Büyükşehir Belediyesi'nin 2020 yılında başlattığı projede atık sigara izmaritlerinin sevilen şarkıcı ve desteklenen futbol takımlarının oylandığı anketler şeklinde tasarlanmış çöp kutularına atılmasını özendirme yoluyla sigara izmaritlerinin çevreye atılmasının önlenmesi amaçlanmıştır (Nevşehir Belediyesi, 2020). Projenin dikkat çekme ve istenen davranışı eğlenceli hale getirme (Halpern, 2015: 59) gibi davranışsal içgörülerle zenginleştirilmiş olduğu görülmektedir. Yine çevre alanında davranışsal kamu politikaları yaklaşımının kullanıldığı bir proje olan "Daha Yeşil Bir Türkiye'yi Birlikte İnşa Edelim" Seferberliği 2018 yılında Orman ve Su İşleri Bakanlığı tarafından başlatılmış ve bu kapsamda Bakanlığın çalışmalarını anlatan bir broşür, Cumhurbaşkanı'nın mektubu ve bir adet ağaç tohumu 23 milyon kişiye gönderilmiştir (Ekonomi Bakanlığı, 2018: 126). Kişiselleştirilmiş posta gönderimi yoluyla alıcılardan ağaçlandırma yönünde beklenen katkı ortaya konmuştur (Ekonomi Bakanlığı, 2018: 127).

Bu örnekler dışında özellikle işgücü piyasası alanında davranışsal kamu politikası yaklaşımının daha çok proje biçiminde uygulamalara ilham verdiği görülmektedir. Dünya Bankası ve Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV) tarafından yürütülen "İşe Alımlarda Yanlılığı ve Önyargıları Anlamak" ile Dünya Bankası ve

Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) tarafından hayata geçirilen “İş Arayanları İş Arama Sürecinde Desteklemek” projeleri ve “Daha Yeşil Bir Türkiye’yi Birlikte İnşa Edelim” Seferberliği bu projelere örnek oluşturmaktadır (Ekonomi Bakanlığı, 2018). İlk projede Türkiye’de kadınlar için düşük seyreden kadın işgücüne katılım oranı ve yüksek olan işsizlik oranı sorunlarının çözümü için işe alım sürecinde cinsiyet ayrımcılığının rol oynayıp oynamadığını saptamaya yönelik deneyler gerçekleştirilmiştir (Ekonomi Bakanlığı, 2018: 123-124). İkinci proje ise Türkiye’deki yüksek genç işsizliği ve ne eğitimde ne istihdamda olan genç oranlarını sorunsallaştırarak bazı İŞKUR merkezlerinde iş arayanlarla iş arama sürecinde sosyo-duygusal becerilerin önemini araştıran ve iş arayanların motivasyonlarını koruma, iş arama yoğunluğunu ve istihdam olasılığını artırma ve İŞKUR hizmetlerinden yararlanma oranını yükseltmeyi amaçlayan rastgele kontrol deneyleri gerçekleştirilmiştir (Ekonomi Bakanlığı, 2018: 124-126).

Son yıllarda Türk Kızılayı’nın gönüllü kan bağışını teşvik etmek için yürüttüğü bağış kampanyalarında birtakım davranışsal içgörülerden yararlandığı görülmektedir. Kan bağışçılarına bağışladıkları kanın kullanıldığına dair isimlerine özel izlem kısa mesajı gönderilmesi (Türk Kızılay Kan Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2018: 43), kısa mesaj aracılığıyla kan stoğunun mevsimsel nedenlerle kritik düzeye düştüğüne ve acil kan gereksinimi bulunduğuna ilişkin duyuru yapılması (“Kızılay’dan Acil Kan Bağış Çağırısı”, 2019), bağışçılara kan bağışı zamanı geldiğine ve kan bağış ekibinin daha önce bağış yaptıkları lokasyona yeniden geldiğine dair bilgilendirme kısa mesajı iletilmesi (Türk Kızılay Kan Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2018: 43) gibi uygulamalarla kişiselleştirme, kolaylaştırma, ulaşılabilirliği artırma, aciliyet atfetme gibi davranışsal unsurlar aracılığıyla kan bağışı davranışının yaygınlaştırılması amaçlanmıştır.

Sağlık iletişimi alanında da davranışsal öğelere yer verildiği görülmektedir. Sağlık Bakanlığı Merkezi Hekim Randevu Sistemi (MHRS) üzerinden alınan sağlık kuruluşu randevuları, randevulardan bir gün önce randevu sahiplerine kendi tercihlerine göre kısa mesaj veya sesli aramalarla hatırlatılmaktadır (Sağlık Bakanlığı Bilecik İl Sağlık Müdürlüğü Bilecik Devlet Hastanesi, 2020). Kişiselleştirilmiş hatırlatıcı kullanımı yönüyle davranışsal sayılabilecek bu müdahale, randevu uyumunun artırılmasını ve gerekli durumlarda iptalin sağlanması ile randevunun başka kullanıcılara açılarak sağlık hizmetlerinden etkin yararlanma oranının artırılmasını amaçlamaktadır.

SONUÇ

Geçmiş 1950'li yıllara dayansa da davranışsal iktisat ve onun ilham verdiği davranışsal kamu politikaları yaklaşımı özellikle 2008 Küresel Finansal Krizi'nden sonra çeşitli ülkelerde kamu politikası yapımı üzerinde artan bir etkiye sahip olmaya başlamıştır. Davranışsal iktisat neoklasik iktisadın iktisadi insan varsayımını sarsan bulguları ve deneysel yöntem kullanımıyla, insan karar alma süreçlerini daha isabetli bir biçimde anlamayı hedeflemektedir. Davranışsal kamu politikaları yaklaşımı ise davranışsal iktisadın içgörülerinden faydalanarak ve bireysel özgürlükleri kısıtlamaksızın bireyleri kendileri için en uygun (örn. sağlıklı gıda tercihleri, tasarruflarını artıracak yatırım tercihleri) seçeneklere yönlendirecek kamu müdahaleleri geliştirmeyi hedeflemektedir. Thaler ve Sunstein'in (2008) önerdiği dürtme müdahaleleri bu yaklaşımın merkezinde yer almakta ve yasaklama ve ekonomik teşvik yapılarının değiştirilmesi gibi diğer kamu müdahalelerine alternatif oluşturmaktadır.

Dürtme müdahaleleri belirli koşullar sağlandığında (belirli bir ürün ya da hizmete ilişkin seçenekler arasından seçim yapabilecek kaynakların tüm bireyler için mevcut olması) ve bireysel özgürlüklerin önemli olduğu durumlarda (herkesin öğle yemeğinde ne yiyeceğini kendisinin seçmesinde) diğer kısıtlayıcı müdahalelere kıyasla olumlu sonuçlar verebilir. Ancak sunulan seçeneklerin kısıtlı kaldığı durumlarda (sağlıklı bir yiyecek seçeneğinin bulunmaması) ve seçme edimini gerçekleştirmek için gereken bilgiye veya maddi kaynaklara sahip olmayan kişiler bakımından dürtme müdahalelerinin istenir bireysel ve toplumsal sonuçlara ulaşmada yetersiz kalacağı kanısındayız. Bu açıdan davranışsal kamu politikaları yaklaşımının bireyleri hedef alan dürtme müdahalelerine aşırı vurgu yapması nedeniyle toplumsal sorunlarla mücadele sorumluluğunun bireyselleşmesi riskini doğurabileceği kanaatindeyiz. Ancak Oliver (2013)'ün davranışsal içgörülerin kamunun özel sektör kurumlarının sosyal faydayla çatışan etkilerini azaltmaya yönelik kımıldatma müdahalelerine temel oluşturabileceğine yönelik önerisi, davranışsal kamu politikaları yaklaşımının dürtme müdahalelerinden ibaret düşünülmemesi gerektiğine işaret etmektedir.

Davranışsal kamu politikaları yaklaşımının Türkiye'de bürokrasi içinde kendine yer edindiği, emeklilik, tütün kontrolü ve dış ticaret gibi farklı alanlarda somut politikalara girdi sağladığı ve istihdam ile çevre politikalarında ise tekil kamu sektörü projelerine ilham verdiği görülmektedir. Her ne kadar bu yaklaşımın politika belgelerinde görünürlüğü artmış görünse de Türkiye'deki davranışsal kamu politikası yaklaşımının

uygulama alanının kısıtlı kaldığı gözlemlenmektedir. Davranışsal kamu politikaları yaklaşımı bürokrasi içinde kurumsallaşmış olmakla birlikte bu yaklaşımı sahiplenen kurumsal yapı bu yaklaşımı tüm kamu politikalarına eklemeye yetki ve sorumluluğundan yoksun görünmektedir. Buna rağmen farklı kamu kurumlarının zaman zaman davranışsal yaklaşımdan faydalanması ve böylece davranışsal yaklaşımın Türkiye’de kamu politikaları yapımında kullanımının belirli bir merkeze bağlı olmaksızın yaygınlaşması dikkat çekmektedir.

Bu yaklaşımın ülkemizde politika yapımı ve uygulama süreçlerine eklenmesinin en önemli getirilerinden birini bu süreçlerde bilimsel bilginin daha fazla yer bulmasına vesile olması oluşturabilir. Her ne kadar bilimsel bilginin tek üretilme biçimi deneysel yöntem olmasa da ve bu yöntem tüm toplumsal sorunların isabetli bir biçimde tespiti için her zaman en uygun yöntem sayılamayacaksa da, davranışsal kamu politikaları yaklaşımının açacağı tartışma alanı ile ülkemizde kamunun politikalarının bilimsel bilgiyi dikkate alarak şekillendirilmesine katkı sağlayacağı kanaatindeyiz. Ancak bu yaklaşımın ülkemizde politika yapımı ve uygulama süreçlerine eklenmesinin sosyal faydaya hizmet etmesi için, yaklaşımın ekleneceği kamu politikası alanının yapısının, ilgilenilen sorunun niteliğinin ve toplumun sosyal ve ekonomik durumunun dikkate alınması büyük önem arz etmektedir. Aksi takdirde, özellikle de yoksullukla mücadele politikaları alanında, davranışsal yaklaşımın tüm kamusal sorunları çözebilme kadrine sahip mucizevi bir araç şeklinde algılanması tehdi bulunmaktadır. Davranışsal yaklaşımın daha yaygın kullanılan dürtme müdahalelerine dayalı versiyonunun sosyal politika yapım süreçlerinde hâkim hale gelmesi tüm toplumsal sorunların bireysel seçim mimarisine ilişkin ve içkin olduğu yanılsamasını kamu politikalarının merkezine taşıyabilir. Ayrıca örneğin BES uygulaması üzerine yapılan çalışmalar (Gülmez, 2019; Aslan, 2020) davranışsal içgörülerin kamu politikalarında kullanımında dikkate alınması gereken önemli hususlara dikkat çekmektedirler. Bu çalışmaların gösterdiği üzere, politikaların hatalı bir biçimde herkesin aynı seçim mimarisine sahip olduğunu veya oluşturulan seçeneğin katılımcılar için faydalı olacağını varsayması durumunda bu politikaların istenilen sonuçlara hizmet etmemesi söz konusu olabilmektedir.

Türkiye’de kamu politikalarında davranışsal yaklaşımın alımlanmasında bu yaklaşımın bireylere yönelik dürtme müdahalelerine yaptığı aşırı vurguya ilişkin herhangi bir eleştirel yaklaşımın geliştirilmemiş olması dikkat çekmektedir. Davranışsal kamu politikaları yaklaşımından kamu otoritesinin özel sektörün sosyal faydayla çelişen etkilerini azaltma amacıyla faydalanılması (Oliver, 2013) yalnızca

tütün kontrolü alanıyla kısıtlı kalmış görünmektedir. Halbuki kamunun davranışsal içgörülerini kullanarak piyasaları kamu yararına düzenlemesi özellikle sağlığın teşviki ve kaliteli gıdaya erişim gibi alanlarda önemli katkılar sağlayabilecektir.

KAYNAKÇA

- Ashraf, N., Camerer, C. F. ve Loewenstein, G. (2005). "Adam Smith, Behavioral Economist". *Journal of Economic Perspectives*, 19(3), 131-145. doi: Doi 10.1257/089533005774357897
- Altun, T. (2017). "Türkiye'de Bireysel Emeklilik Sistemine Sağlanan Kamusal Teşvikler Hanehalkı Tasarruflarını Artırabilir mi? Teorik Yaklaşımlar Temelinde İnceleme". *Maliye Dergisi*, 173, 301-330. <https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2019/09/173-05.pdf>
- Altun, T. (2018). "Hanelerde Enerji Verimliliği: Davranışsal Müdahaleler ve Kamu Politikaları İçin Anahtar İlkeler". *Economics, Finance and Politics*, 13(22), 91-106. doi: Doi 10.7827/TurkishStudies.13774
- Ara Aksoy, S. (2018). "Geleceğin Davranışsal Ekonomistlerinin Davranışsal Ekonomik Projeleri". Ekonomi Bakanlığı (Der.), *Senin Kararın! (mı?): Kamu Politikası Tasarımında Davranışsal Yaklaşım*, 70-77. <https://ticaret.gov.tr/data/5b8ec3ce13b8761b8471c1f9/1ebc0d8a6a572cd0a7f4ab084eb63831.pdf>
- Aslan, R. G. (2020). "Exploring Agency Problems in the Turkish Private Pension System: Pension Sector Employee Perspectives" (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.
- Avrupa Komisyonu (2016). *2016 Türkiye Raporu*. https://www.ab.gov.tr/files/pub/2016_ilerleme_raporu_tr.pdf
- Avrupa Komisyonu (2018). *2018 Türkiye Raporu*. https://www.ab.gov.tr/siteimages/pub/komisyon_ulke_raporlari/2018_turkiye_raporu_tr.pdf
- Avrupa Komisyonu (2019). *2019 Türkiye Raporu*. https://www.ab.gov.tr/siteimages/birimler/kpb/2019_trkiye_raporu-tr.pdf
- Aydın, Ü. ve Ağan, B. (2016). "Rasyonel Olmayan Kararların Finansal Yatırım Tercihleri Üzerindeki Etkisi: Davranışsal Finans Çerçevesinde Bir Uygulama". *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(2), 95-112. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/528751>
- Aydınoat, N. E. ve Urhan, Ü. B. (Der.) (2019). *Hayatın İçindeki İktisat: İktisadi Davranışlara Farklı Bir Bakış*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aydınoat, N. E. (2019). "Kart Borçlarından Kurtulmanın Yolları". N. Emrah Aydınoat & Ü. Barış Urhan (Der.), *Hayatın İçindeki İktisat: İktisadi Davranışlara Farklı Bir Bakış*, İstanbul: İletişim Yayınları, 7-17.
- Balta Peltekoğlu, F. ve Akbayır, Z. (2019). "Davranışsal İçgörü ve Halkla İlişkilerin Kesişim Noktası: Çocuk Gelin Sorununda Medyada Farkındalık ve Davranışsal Halkla İlişkiler". *Erciyes İletişim Dergisi*, 6(2), 827-844. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/756780>
- Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu (2001). *T. C. Resmî Gazete* (24366, 28 Mart 2001). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=4632&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

- Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (2016). *T. C. Resmî Gazete* (29812, 25 Ağustos 2016). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/08/20160825-4.htm>
- Bucak, İ. H., Doğan, F., Almis, H., Songur, L. ve Turgut, M. (2019). "Kısa Mesaj ile Poliklinik Randevu Hatırlatıcı Bilgi Gönderilmesi". *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*, 6(3), 218-221. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/824656>
- Bulut, E. ve Er, B. (2018). "Davranışsal Kurumsal Finans Ekseninde Kurumsal Finansal Kararlar: Bir Literatür Değerlendirmesi". *ÜİİD-IJEAS*, 20, 33-50. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/341144>
- Can Kamber, S. (2018). "Davranışsal İktisat ve Rasyonellik Varsayımı: Literatür İncelemesi". *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 169-199. <http://eyad.mu.edu.tr/index.php/eyad/article/view/264>
- Can, Y. (2012). "İktisatta Psikolojik İnsan Faktörü: Davranışsal İktisat". *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 91-98. <https://dergipark.org.tr/pub/hiad/issue/7652/100178>
- Can, Y. ve Eyidiker, U. (2019). "Bireysel Emeklilik Sisteminde Otomatik Katılımın Türkiye'de Gelişiminin İzlenmesi". *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(4), 626-642. doi: Doi 10.29106/fesa.647987
- Conly, S. (2013). *Against Autonomy: Justifying Coercive Paternalism*. New York: Cambridge University Press.
- Çevre Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun. (2018). *T. C. Resmî Gazete* (30621, 10 Aralık 2018). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/12/20181210-4.htm>
- Demirhan, H. (2018). "The Evaluation of Mandatory Private Pension System in Turkey within the Context of Thaler's Nudge Theory", Sevda Mutlu Akar & Duygu Şenbel Eser (Der.), *Current Debates in Public Finance & Public Administration*, 27, IJOPEC Publication, Londra, 85-96. http://ijopecc.co.uk/wp-content/uploads/2018/05/VOL27_CUDES2018.pdf
- Dumludağ, D., Gökdemir, Ö., Neyse, L. ve Ruben, E. (Der.) (2018). *İktisatta Davranışsal Yaklaşımlar*, 2. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi.
- Dünya Bankası (World Bank) (2019). *World Development Report 2015: Mind, Society, and Behavior*. Washington D.C.: World Bank. <https://www.worldbank.org/en/publication/wdr2015>
- Ekonomi Bakanlığı (2018). *Senin Kararın! (mı?): Kamu Politikası Tasarımında Davranışsal Yaklaşım*. <https://ticaret.gov.tr/data/5b8ec3ce13b8761b8471c1f9/1ebc0d8a6a572cd0a7f4ab084eb63831.pdf>
- Erdoğan, M. ve Karagöl, V. (2019). "Behavioral Economics, Nudge and Public Interventions in Daily Life: The Case of Turkey and Recommendations". *EconWorld* 2019, 18-20 Temmuz 2019, Budapeşte. https://budapest2019.econworld.org/papers/Erdogan_Karagol_Behavioral.pdf
- Eren, E. ve Uysal, E. (2017). "İktisatta Yeni Heterodoks Gelişmeler". *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(2), 134-151. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/klujfeas/issue/31239/339969>
- Ertör Akyazı, P. (2018). "Çevre ve Deneysel İktisat". Devrim Dumludağ, Özge Gökdemir, Levent Neyse & Ester Ruben (Der.), *İktisatta Davranışsal Yaklaşımlar*, 2. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi, 339-382.
- Eser, R. ve Toigonbaeva, D. (2011). "Psikoloji ve İktisadın Birleşimi Olarak, Davranışsal İktisat". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 6(1), 287-321. <http://kutuphane.dogus.edu.tr/mvt/pdf.php>

- Gelibolu, L. ve Madran, C. (2013). "Çevresel Sorunlara Davranışsal Çözümler Geliştirilmesinde Sosyal Pazarlamanın Kullanılması". *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 27(4), 339-357. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/30548>
- Gülmez, M. (2019). "Attitudes of Young Turkish Workers towards Private Pension Plans" (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.
- Gürünlü, M. (2018). "Davranışsal Finans Teorisi Perspektifinden Kurumsal Finansman Kararları". *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 10(3), 80-94. doi: Doi 10.20491/isarder.2018.464
- Halpern, D. (2015). *Inside the Nudge Unit: How Small Changes Can Make a Big Difference*. WH Allen. https://books.google.com.tr/books/about/Inside_the_Nudge_Unit.html?id=M4uSnQAACAAJ&redir_esc=y
- Halpern, D. ve Sanders, M. (2016). "Nudging by Government: Progress, Impact, & Lessons Learned". *Behavioral Science & Policy*, 2(2), 53-65. <https://behavioralpolicy.org/wp-content/uploads/2017/06/Sanders-web.pdf>
- Haykır Hobıkoğlu, E. (2013). "Davranışsal Finans Çerçevesinde E-Atık Geri Dönüşüm Yatırım Risk Algılamasında Tüketici Tercih ve Davranış Düzeyinin Sosyo-ekonomik Analizi: İstanbul Örneği". *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 4(8), 55-70. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/marufacd/issue/502/4566>
- House of Lords, Science and Technology Select Committee (2011). *Behaviour Change: Report*. Londra: Authority of the House of Lords. <https://publications.parliament.uk/pa/ld201012/ldselect/ldsctech/179/179.pdf>
- Ipsos. "Kamu Politikası İyileştirmeleri". <https://www.ipsos.com/tr-tr/kamu-politikasi-iyilestirmeleri>
- John, P., Cotterill, S., Moseley, A., Richardson, L., Smith, G., Stoker, G. ve Wales, C. (2011). *Nudge, Nudge, Think, Think: Experimenting with Ways to Change Civic Behaviour*. Londra: Bloomsbury Academic.
- John, P. (2018). *How Far to Nudge? Assessing Behavioural Public Policy*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
- Kamilçelebi, H. (2013). "Davranışsal İktisatta Deneyimlenen Fayda ve Karar Faydası Arasındaki Fark ve Bir Deney". *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(3), 447-456. <http://hdl.handle.net/20.500.11857/142>
- Kızılay'dan Acil Kan Bağış Çağrısı (10 Ocak 2019). *Birgün*. <https://www.birgun.net/haber/kizilay-dan-acil-kan-bagis-cagrisi-242948>
- Kanlıoğlu, M. B. (2019). "İktisatta Yeni Bir Yaklaşım: Davranışsal İktisat". *Journal of International Banking Economy and Management Studies*, 2(1), 103-116. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ubeyad/issue/44974/566631>
- Kitapçı, İ. (2017). "Rasyonaliteden İrrasyonaliteye: Davranışsal İktisat Yaklaşımı ve Bilişsel Önyargılar". *Maliye Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 85-102. <http://maliyearastirmalari.org/index.php/MAD/article/view/65>
- Köksal, E. (2019). "Neden Kendimize En Uygun Tarifeyi Seçemiyoruz?". N. Emrah Aydınonat & Ü. Barış Urhan (Der.), *Hayatın İçindeki İktisat: İktisadi Davranışlara Farklı Bir Bakış*, İstanbul: İletişim Yayınları, 19-26.
- Kurtoğlu, R. (2014). "Davranış Ekonomisi ve Nöro-Finans". *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(2), 1-25. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/trakyasobed/issue/30211/326111>
- Küçükşenel, S. ve Urhan, Ü. B. (2019). "Günah Keçisi İktisatçılar". N. Emrah Aydınonat & Ü. Barış Urhan (Der.), *Hayatın İçindeki İktisat: İktisadi Davranışlara Farklı Bir Bakış*, İstanbul: İletişim Yayınları, 55-66.

- Meral, H. ve Arıcan, E. (2020). "Bireysel Emeklilik Sistemine Otomatik Katılım: Türkiye İçin Bir Uygulama". *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 12(22), 190-212. doi: Doi 10.14784/marufacd.688280
- Mullainathan, S. ve Shafir, E. (2013). *Scarcity: Why Having Too Little Means So Much*. Henry Holt and Company. <https://books.google.com.tr/books?id=NTnjsTHrfj8C&hl=tr>
- Nevşehir Belediyesi (5 Haziran 2020). "Sigara İzmariti ile Oyunu Kullan, Çevreyi Temiz Tut". <http://www.nevsehir.bel.tr/haber-detay/6069/sigara-izmariti-ile-oyunu-kullan-cevreyi-temiz-tut>
- Neyse, L. (2019). "Bedavacılıkla Topyekûn Mücadele". N. Emrah Aydınonat & Ü. Barış Urhan (Der.), *Hayatın İçindeki İktisat: İktisadi Davranışlara Farklı Bir Bakış*, İstanbul: İletişim Yayınları, 153-168.
- Nudge Network. "Hakkımızda". <https://www.nudgenetwork.net/amacimiz/>
- Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) (2017). *Behavioural Insights and Public Policy: Lessons from Around the World*. Paris: OECD Publishing. <https://www.oecd.org/gov/regulatory-policy/behavioural-insights-and-public-policy-9789264270480-en.htm>
- Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), European Training Foundation (ETF), European Union (EU) ve European Bank for Reconstruction and Development (EBRD) (2019). *SME Policy Index: Western Balkans and Turkey 2019: Assessing the Implementation of the Small Business Act for Europe*. Paris: OECD Publishing. <https://www.oecd.org/turkey/sme-policy-index-western-balkans-and-turkey-2019-g2g9fa9a-en.htm>
- Oliver, A. (2013). "From Nudging to Budging: Using Behavioural Economics to Inform Public Sector Policy". *Journal of Social Policy*, 42(4), 685-700. doi: Doi 10.1017/S0047279413000299
- Oliver, A. (2015). "Nudging, Shoving, and Budging: Behavioural Economic-Informed Policy". *Public Administration*, 93(3), 700-714. doi: Doi 10.1111/padm.12165
- Oliver, A. (2017). *The Origins of Behavioural Public Policy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Oliver, A. (2019). "Towards a New Political Economy of Behavioral Public Policy". *Public Administration Review*, 79(6), 917-924. doi: Doi 10.1111/puar.13093
- Orta Doğu Teknik Üniversitesi. "Davranışsal ve Deneysel Lab". <http://bel.feas.metu.edu.tr/lab-bilgi>
- Öncü, E., Karacaoğlu, Y. ve Köksoy Vayısoğlu, S. (2020). "Kısa Süreli Kan Bağışı Retlerinde Telefon ve Mesajla Yapılan Hatırlatmanın Bağışçı Kazanımına Etkisi: Randomize Kontrollü Deneysel Çalışma". *Online Türk Sağlık Bilimleri Dergisi*, 5(1), 117-126. doi: Doi 10.26453/otjhs.543845
- Özdemir, Ş. (2019). "Sağlık İletişiminde Davranışsal Müdahale Tasarımı: İngiltere Online Hastane Randevu Sistemi Örneği". *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 20(1), 348-365. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/729521>
- Özilhan Dönmez, B., Ara Aksoy, S. ve Özkan, İ. (2018). "SMS Mesajı ile Kredi Kartı Borç Bakiyesi Bildiriminin Kredi Kartı ile Harcama Davranışı Üzerine Etkisi: Bir Uygulama Önerisi". Ekonomi Bakanlığı (Der.), *Senin Kararın! (mı?): Kamu Politikası Tasarımında Davranışsal Yaklaşım*, 65-69. <https://ticaret.gov.tr/data/5b8ec3ce13b8761b8471c1f9/1ebc0d8a6a572cd0a7f4ab084eb63831.pdf>
- Ruben, E. ve Dumludağ, D. (2018). "İktisat ve Psikoloji". Devrim Dumludağ, Özge Gökdemir, Levent Neyse & Ester Ruben (Der.), *İktisatta Davranışsal Yaklaşımlar*, 2. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi, 33-53.

- Sağlık Bakanlığı Bilecik İl Sağlık Müdürlüğü Bilecik Devlet Hastanesi (5 Haziran 2020). "MHRS'de Cepten Randevu Hatırlatma Dönemi". <https://bilecikdh.saglik.gov.tr/TR,302340/mhrsde-cepten-randevu-hatirlatma-donemi.html>
- Sağlık Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı (29 Ocak 2020). "Davranışsal Kamu Politikaları Tanıtım Toplantısı". <https://sgb.saglik.gov.tr/TR,63576/davranissal-kamu-politikalari-tanitim-toplantisi-28012020.html>
- Saint-Paul, G. (2011). *The Tyranny of Utility: Behavioural Social Sciences and the Rise of Paternalism*. Princeton: Princeton University Press.
- Seçilmiş, E. ve Didinmez, İ. (2016). "Vergi Reformlarının Davranışsal İktisat Perspektifinden Değerlendirilmesi: Türkiye Örneği". *Bilig*, 77, 203-232. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/bilig/issue/48704/619700>
- Sefil, S. ve Çilingiroğlu, H. K. (2011). "Davranışsal Finansın Temelleri: Karar Vermenin Bilişsel ve Duygusal Eğilimleri". *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19, 247-268. <http://acikerisim.ticaret.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11467/601/M00427.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Simon, H. A. (1957). *Models of Man: Social and Rational*. New York: Wiley.
- Simon, H. A. (1987). "Behavioral Economics". John Eatwell, Murray Milgate & Peter Newman (Der.), *The New Palgrave: A Dictionary of Economics*, New York: Stockton Press, 221-225.
- Soyer, E. (2018). "Davranışsal İktisat ve Politika Geliştirme". Devrim Dumludağ, Özge Gökdemir, Levent Neyse & Ester Ruben (Der.), *İktisatta Davranışsal Yaklaşımlar*, 2. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi, 75-105.
- Sözer Oran, J. (2008). "Davranışçı Finans: Fildişi Kuleler Sarsılıyor". *Öneri Dergisi*, 8(29), 33-42. doi: Doi 10.14783/maruoneri.680626
- Sunstein, C. (2014). "Nudging: A Very Short Guide". *Journal of Consumer Policy*, 37(583), 1-7. doi: Doi 10.1007/s10603-014-9273-1
- Sunstein, C. (2016). *The Ethics of Influence: Government in the Age of Behavioral Science*. New York: Cambridge University Press.
- Şimşek, H. (2018). *Davranışsal İktisadın Politika Yapımına Etkisi*. Londra: IJOPEC Publication. <http://ijopec.co.uk/wp-content/uploads/2019/04/2018-38.pdf>
- Thaler, R. (2015). *Misbehaving: The Making of Behavioral Economics*. WW Norton & Company. https://books.google.com.tr/books/about/Misbehaving.html?id=CorKoQEACAAJ&redir_esc=y
- Thaler, R. ve Sunstein, C. (2008). *Nudge: Improving Decisions about Health, Wealth, and Happiness*. New Haven: Yale University Press.
- The Behavioural Insights Team (2018). *Applying Behavioural Insights to Labour Markets*. <https://www.bi.team/wp-content/uploads/2018/11/TheBehaviouralInsightsTeam-LabourMarketsReport.pdf>
- The Behavioural Insights Team (2019). *International Development Report 2019*. https://www.bi.team/wp-content/uploads/2019/03/BIT_International_V4-Interactive-28.3.19.pdf
- The Royal Swedish Academy of Sciences (2019). *The Prize in Economic Sciences 2019: Popular Science Background*. <https://www.nobelprize.org/uploads/2019/10/popular-economicsciencesprize2019-2.pdf>

- Ticaret Bakanlığı (2019). *2018 Yılı İdari Faaliyet Raporu*.
<https://ticaret.gov.tr/data/5d00e40113b8760fa4ee54f6/Ticaret%20Bakanligi%202018%20Yili%20idare%20faaliyet%20raporu.pdf>
- Torunoğlu, M. E., Uzun, Y., Şafak Bozkır, H. ve Kale, B. (2019). "Başka Türlü Bir Kamu Politikası". N. Emrah Aydınonat & Ü. Barış Urhan (Der.), *Hayatın İçindeki İktisat: İktisadi Davranışlara Farklı Bir Bakış*, İstanbul: İletişim Yayınları, 195-215.
- Tufan, C. ve Sarıççek, R. (2013). "Davranışsal Finans Modelleri, Etkin Piyasa Hipotezi ve Anomalilerine İlişkin Bir Değerlendirme". *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(2), 159-182. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/trakyasobed/issue/30216/326178>
- Türk Kızılay Kan Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2018). *2018 Faaliyet Kitabı*.
<https://kanver.org/Upload/Dokuman/Dosya/khgm-2018-21-08-2019-29913840.pdf>
- Tütün Mamullerinin Üretim Şekline, Etiketlenmesine ve Denetlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik (2019). *T. C. Resmî Gazete* (30701, 1 Mart 2019).
<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/03/20190301-5.htm>
- Tütün Mamullerinin Zararlarından Korumaya Yönelik Üretim Şekline, Etiketlenmesine ve Denetlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik (2005). *T. C. Resmî Gazete* (25692, 6 Ocak 2005).
<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/01/20050106.htm>
- Tütün Ürünlerinin Zararlarının Önlenmesi ve Kontrolü Hakkında Kanun (1996). *T. C. Resmî Gazete* (22829, 7 Kasım 1996).
<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4207.pdf>
- Uğur, Z. B. (2018). "Organ Bağışına Davranışsal İktisat Yaklaşımı". Ekonomi Bakanlığı (Der.), *Senin Kararın! (mı?): Kamu Politikası Tasarımında Davranışsal Yaklaşım*, 78-82.
<https://ticaret.gov.tr/data/5b8ec3ce13b8761b8471c1f9/1ebc0d8a6a572cd0a7f4ab084eb63831.pdf>
- United Nations Development Programme (UNDP) (2019). *Behavioral Insights at the United Nations*.
<https://www.undp.org/content/dam/undp/library/innovation/Behavioral%20Insights%20at%20the%20UN.pdf>
- United Nations Environmental Programme (UNEP) (2019). *Consuming Differently, Consuming Sustainably: Behavioural Insights for Policymaking*.
<https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/2404Behavioral%20Insights.pdf>
- Whitehead, M., Jones, R., Howell, R., Lilley, R. ve Pykett, J. (2014). *Nudging All Over the World: Assessing the Global Impact of the Behavioural Sciences on Public Policy*. Economic and Social Research Council.
<https://changingbehaviours.blog/2014/09/05/nudging-all-over-the-world-the-final-report/>
- Wright, J. D. ve Ginsburg, D. H. (2012) "Behavioral Law and Economics: Its Origins, Fatal Flaws, And Implications For Liberty". *Northwestern University Law Review*, 106(3), 1-58. <https://scholarlycommons.law.northwestern.edu/nulr/vol106/iss3/2/>
- Yiğit, A. G. (2018). "Davranışsal İktisadın Anlaşılmasına Yönelik Bir Literatür Taraması". *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(2), 161-190. doi: Doi 10.18026/cbayarsos.43943